

TÜRK ve ANADOLU MITOLOJİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Mutlu KAYA

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- Siyah
- Ūgel'e göre 'kara toprak' deyimini daha sonralan ortaya çıkmıştır. Ogel kara rengi, 'kara yer' ve 'kara toprak,' (*Kutadgu Bilig'e* dayanarak) ev, mezar ve makam olarak kara yer katı gibi başlıklarla ele alır.
- Ak Koyunlular ve Kara Koyunlular, Ak Hazarlar ve Kara Hazarlar, Ak Tatarlar ve Kara Tatarlar gibi ifadelerse, büyük olasılıkla aynı topluluğun iki farklı grubunu belirtmek için -herhangi bir olumsuz anlam yüklemeyen- kullanılıyordu.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Kırmızı**
- Bu renk güneşin ve tüm savaş tanlarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili birtakım hususları ifade eder. Onun bu genel anlamları Türklerdeki anlamlarına uygundur.
- Merkezin (yaşanılan anavatanın) güneyini ifade eden bu renk Türk kültürü ya da mitlerinde hem gök ve hem de yer unsuruyla ilgili çeşitli alanlarda karşımıza çıkarlar. Bu söz konusu rengin ya da renklerin olumlu ve olumsuz anlamları içerdiğine işaret eder. Ancak her iki çeşit anlamda kuvvet, güç, iktidar, şiddet, yoğunluk ifade eder.
- Dört anayön tasavvuruyla ilgili olarak proto-Türk topluluklarından Tilerden bahsedebiliriz. Bunların tanınmış iki grubu daha güneyde oturan Kırmızı Tiler ve

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Kırmızı**
- Türklerde çeşitli dönemlerde al, kızıl ve kırmızının birbirinden farklı olarak anlaşıldığı biliniyor. Bununla birlikte burada daha çok kırmızının tonları söz konusudur. Ügel'e göre al renk kızıl değildi, fakat R. Genç, al rengi kızıl olarak yorumlamaktadır. Burada kızılı, alev rengi veya kırmızıya çalan altın rengi olarak kabul edeceğiz.^{2h} Albastı konusunda olduğu gibi bazen al renk kızıl olarak da algılanabilir.
- Kızılın altın rengiyle ilişkisi geç dönemde Türk mitolojisindeki kızıl elma efsanesinde görülür. Kızıl elma ya da altın küre, Türklerin dünya hâkimiyeti idealinin bir simgesi olarak anlaşılmıştır ve esas olarak 'ulaşılacak istenen gaye, amaç, yer' anlamındadır. Açıklanan nedenlerden ötürü kızıl elma hükümdar simgeselliğinde önemli yer tutar ve sanat tarihinde

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Kırmızı**
- Eski lürklerde saygı duyulan ateş kırmızı renkle temsil edilmiştir. Tannça Umay'la ilişkisinin olup olmadığı tartışılan al ruhu, al karısı, albastı gibi hamilelere ya da lohusalara musallat olduğu varsayılan ve Türk dünyasının her yerinde bugün de yaşayan bu mitin al renkle ya da ateş rengiyle ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır.
- Ögel'e göre Türkler kırmızı sözcüğünü ortaçağdan itibaren kullanmaya başlamışlardı ve kırmızı yerine en çok kızıl sözcüğünü tercih ediyorlardı. Kırmızı daha çok kanla kıyaslanıyordu ve düğün ve gerdek rengiydi, insan vücudu tarif edilirken kırmızı ya da al renkten söz edilmekteydi. Selçuklulardan beri Türkmenler kırmızı başlık, kırmızı bayraklar kullanıyor, Osmanlılarda olduğu gibi çoğu kere hükümdar otağları kırmızı olarak

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Kırmızı**
- Ayrıca Türkmenistan bölgesinde kalan Türkmenler daha güneye inen ya da oralarda yaşayan Türkmenleri, (güneyin simgesi kızıl olduğu için) kızılbaş olarak anıp anmadıkları araştırmaya değer bir konudur.
- Kırmızı (al ya da kızıl) rengin Türklerde bu kadar önemli olması belki de Çinlilerde olduğu gibi onun hayat veren renk olarak düşünülmesinde yatıyor olabilir. Bilindiği gibi Çin mezarlarında cenazeye birlikte zincifre ya da kırmızı tebeşir gömüldüğü ileri sürülmektedir. Aynen türklerde olduğu gibi güneyi ifade eden bu rengin Chou (MÎ 1050-256) devletinin rengi olması da ilginçtir; zira bu devleti oluşturan toplulukların içinde proto-Türklerin de olduğu söylenir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Mavi**
- Doğu yönünün simgesi olan mavi, gögün de rengi olmasından dolayı çoğu kere gök unsuruna işaret eden çeşitli öğelerin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda bazen beyaz bazen de yeşille bir tutulur. Sıfat olarak bir isimle kullanıldığında bu renk, o ismin Gök Tanrı ya da gökte olduğuna inanılan ruhlarla ilişkili bir şey olduğunu gösterir.
- Mavi rengin dünya mitolojilerindeki genel anlamı da bu duruma uygundur. Çeşitli mitolojilerde akıl, idrak, sağduyu, iffet, lekesizlik, sadakat, Allah'a hürmet, barış gibi erdem ve erdemli davranışların simgesi bu renktir. Gök ejderi de bu renkle ilişkilidir; aynı zamanda içinde her şeyin yer aldığı sonsuz boşluğu da simgeler.^ü

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**

- **Mavi**

- Gök mavisi dışındaki mavi, genel anlamda dişil su unsurunun da rengidir. Türklerden farklı olarak mavi Çin'de daha çok olumsuz anlamlar ifade eder; örneğin şeytan krallardan birinin mavi yüzlü ve kırmızı saçlı olarak resminin yapıldığı ve tarif edildiği belirtilmektedir. Mavi yüzlü adamlar genellikle kötü karakterli kişiler ya da hayalet olarak kabul edilir.

- Gök rengi genellikle olumlu anlamları ifade eder. Bir unsura bu renk izafe edildiğinde o şey saygın bir öge haline gelir; örneğin eski Türkçe metinlerde geçen gök kurt, gök böri terimi bu hususa işaret eder. Gök renkli erkek kurt. Gök Tann'ın bir simgesidir. Nitekim güneş gibi bir ışıktan ortaya çıkmıştır. Bu ifade içerisinde çok eski güneş kültü ya da güneş tannı inanışlarının izlerini de görmekteyiz.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Mavi**
- Bunun gibi “gök sakallı,” “karalı göklü otağ” (Dede Korkut), “gök polad” (gök çelik), “kök temür” (gök demir), “gök bidevi atlar” (Dede Korkut) gibi ifadelere ortaçağ Türk metinlerinde rastlanmaktadır.
- Mavi rengin Budist devirde yüz ya da saç rengi olarak düşünüldüğünü biliyoruz. Bu özellikle Budist mitoloji ve ikonografiyle ilgilidir. Bu bakımdan Budanın ya da birtakım Budist ilahlann tasvirlerinde saç ya da yüz rengi olarak mavinin kullanılması özellikle Budizmin yaygın olduğu Tabgaç, Uygur ve Karluklar açısından bizi yakından ilgilendirmektedir.
- Burada aslında söz konusu rengin maden unsuruyla ilişkisi dikkati çekiyor. Onun demir, çelik, gümüş gibi madenler ve maden alışımlarıyla bağlantısı eski Türklerde demirin

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**

- **Mavi**

- Öte yandan az da olsa Türklerde —muhtemelen su unsuruyla ilişkili olmasından kaynaklanan- mavi rengin bazı olumsuz anlamları da vardır. Ortaçağ Türk metinlerinden anlaşıldığına göre bu en çok cenaze, cenaze evi ölümle ilgili yas ifadelerinde karşımıza çıkıyor. Özellikle Manas Destanı ve Dede Korkut'ta bu tip ifadelere rastlıyoruz. Türk minyatür sanatı örneklerinde matemi simgeleyen mor, siyah bazen beyaz yanında mavi rengin kullanıldığını da görmekteyiz. XIV.-XVI. yüzyıllar arasında Türkmen, Timurlu, Memlûk ve Osmanlı yazmalarındaki cenaze törenlerinde insanların giysilerinde masa, mor ve siyahın vurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu minyatürlerin en ilginç örneklerinden biri Osmanlı döneminden Ahmedî'nin *Iskendername*'sindeki bir minyatürde örnek olarak görülebilir. '

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Mavi**
- Sözü edilen kitapta İskender'in ölümü üzerine söylenen bir beyite dikkat edelim:
- Menekşe onun için lacivert rengini giydi gül, onun yasından kana büründü.
- Buradaki ilk cümle lacivert ya da koyu mavinin yas ifadesi olarak kullanılabildiğini göstermektedir. Böylece aynı eserdeki minyatürde görülen insanların mavi ve siyah giysili olarak tasvir edilmesinin tesadüfi olmadığı anlaşılıyor. Söz konusu minyatürde ise, ortada tabutu taşıyan altı kişiden ikisi mavi üzerine siyah, biri iç kısmı mavi dış tarafı kahverengi elbise üzerine siyah, diğer üç kişiyse tamamen mavi giyinmiştir. Tabutun gerisinde sayfanın üst tarafında ağlayan ve teessürle saçlarını çekiştirmekte olan ya da elini yüzüne kanamış üç kişi yer alıyor

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Mavi**
- Bunlardan ortadaki mavi üzerine siyah, diğer ikisininse tamamen mavi giysili oldukları görünüyor. Bu durumda yas duygularının derecesini ifade ederken renklerin kullanılıp kullanılmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Siyah belki de daha fazla matem duymayı ve toplumsal statü olarak ölene daha yakın olmayı, maviyse daha az derecede yas tutmayı ya da ölenle yakınlığın ikinci derecede oluşunu gösteriyordu.
- Her ne kadar bazı metinlerdeki yas ifadelerinde mavi gök rengi olarak belirtiliyorsa da kanımca yas ifadesi olan mavi renk gök mavisi değil, daha çok donuk ve koyu mavidir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Beyaz**
- Beyaz rengin dünya genelinde çeşitli mitoloji ve kültürlerden doğan en genel anlamları, aydınlık, ışık, güneş, hava, saflık, temizlik, iffet, masumiyet, sadelik, mükemmellik, kutsallık, kurtuluş, ruhsal yetkinliktir. Beyaz bir elbisenin giyilmesi, saflık, temizlik ve iffete işaret ettiği kadar ruhun beden üzerindeki zaferini de gösterir.
- Beyaz renk, Türk mitolojisi ve kültüründe en yaygın olarak yer bulan bir renktir. Aslında onun bu yaygınlığı muhtemelen gök renginin yerine geçerek onu ikinci planda bırakmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bu belki de Gök Tanrı kavramının yerini birçok Türk topluluğunda görülen Ülgen'in almasıyla ilgili olabilir; yani aslında ikinci derecede bir tanrı olan Ülgen daha

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**

- **Beyaz**

- Bu nedenle beyaz, mavi yerine ya da mavi (gök mavisi) gibi Gök Tanrının ya da Ülgen'in rengi sayılmıştır. Dolayısıyla yaratılış esnasında Ülgen'e ilham veren peri ya da ruhun adı da Ak-ene/ana'dır. Bu nedenle göge ait ya da iyilik tanrıları olarak gruplandırılabilen tanrıların hepsiyle ilgili çeşitli uygulamalarda beyaz renk karşımıza çıkar. Birbirini tamamlayan gök ve yer unsurlarından çoğu kere gök unsuruna giren şeyler beyaz/ak renkle nitelendirilmiştir.

- Örnek olarak Abakan şamanlarının dualarından bir parçayı ele alabiliriz. Burada ak tanrıdan (muhtemelen Ülgen ya da Çobanyıldızı tanrısı) söz edilmektedir:

- Gök tanrıda gök bulut, ak tanrıda ak bulut. Ak tanrı, morhamotli banl Eñri buluttan etekli catal bulut ayaklı

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Beyaz**
- Gökte bulunduğu varsayılan tanrılardan Yayık da ak olarak Altay Türklerinden derlenen (şamanist) dualarda yer almaktadır:
- Aevli ateş sahibi Ak Yayık! Gökte Tann!
- Bunun için yalvanyonım....
- Türk kozmolojisinde batı yönünün simgesi beyazdı. Bu yöne bağlı olan adlandırmalar da beyazla yapılabiliyordu; örneğin Altın Ordu Hanlığının doğu bölümü Gök-Orda olarak anılıyorken batı kanadına Ak-Orda deniliyordu.³¹
- Ögel' e göre Türklerde aklık; temizlik, arılık, ululuktur. Devletin adalet ve gücünü simgeler ve devlet büyüklerinin ve rütbenin simgesidir. Yine Ūgel'in aktardığına göre Hun ordusunda üst rütbedeki subayların beyaz renkte elbise

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**

- **Beyaz**

- Ak rengin bu yüce ve olumlu anlamlarından dolayı ak soylu olmak ve ruhun soyluluğunu bu renk aracılığıyla ifade etmek, ataların ak olması ve buna bağlı olarak ana ve babanın (veya babanın ve dedenin sakalının) aklı, evin ya da otağın aklı, doğa varlıklarının aklı, insan ya da hayvan vücudunun aklı, silahlann aklığundan söz etmek eski Türk metinlerinde sıkça karşımıza çıkan hususlardır.

- Bu sözü edilenlerle ilgili olarak örneğin Altay Türklerinde ak ata destanları vardı ve bunlarda ak renk insanlığın babasının (Âdem) simgesiydi. Öte yandan yine konuyla ilgili olarak meşru sayılan hükümdarların ak han düzeni yıkmak isteyen yöneticilerin ya da düşman hanlarının ise kara han olarak adlandırılması gök ve yer dikotomisine uymaktadır. Demek ki ak eski tanrılarla ilgili simgecilikten

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Beyaz**
- Bu etki İslam döneminde de sürer. Nitekim *Kutadgu Bilig*'de (Karahanlı devri) sıradan kişilerin siyah ve beylerinse beyazla nitelendirildiği görülmektedir: Siyah kul rengidir, beyin rengi ise beyaz olur.
- Hükümdarlık simgeciliğiyle bağlantılı olarak Türk topluluklarının sancak, bayrak ve alemlerinde de beyaz renk ve bunlar için ak sancak ya da ak alem terimleri kullanılmıştır. Çeşitli metinlerde bu tür örnekler yaygın olarak yer alır.^w
- Beyaz renk sıkça ölüm ya da ölümden dolayı duyulan üzüntüyü ifade etmek için de kullanılır. Ben bu rengin yas rengi olmasının sebebini Maniheizme, dolayısıyla Uygur devrine bağlamak pek de yanlış olmasa gerek. Zira Maniheizmde ısı (iyiliği) temsil ettiği için çok önemli olan

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**

- **Yeşil**

- Nasıl Türk mavisi rengini gökten (doğadan) alıyorsa, Türk toplulukları için yeşil de rengini doğadan alır. Başka bir deyişle, mavi denince daha çok gökyüzü akla geliyorsa, yeşil deyince de genellikle ağaç ve orman akla gelmektedir. Gök ve yer kavram çiftleri nasıl birbirini bütünlüyorsa, aynı şekilde mavi ve yeşil de birbirini bütünlüdüğünden Türk mitolojisi ve kültürüyle ilgili eski metinlerde zaman zaman bu iki renk birbiri yerine kullanılmıştır.
- Demek ki, yeşil renk gerektiğinde mavi (gök mavisi) yerine kullanılabilir. Nitekim Uygur devrinde daha önce söylediğimiz gibi doğunun rengi mavi bazen yeşil olarak söylenir. Öte yandan özellikle İslamiyetten sonraki Türk mimarisinde göğü simgeleyen kubbelerde en çok finize diye anılan mavi-yeşil kanşımı rengin kullanılması anlamlıdır.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Yeşil**
- Ancak yukanda da belirtildiği gibi yeşil daha çok yer kavramı içine girer ve genel olarak orman kültü daha özel olarak da ağaç kültü ve dolayısıyla Dünya Ağacı ve Hayat Ağacı kavramlarıyla ilgilidir.
- Sözcüğün kökenine inildiğinde bu durum daha iyi anlaşılabilir. Yeşil sözcüğü- yaşıl'dan başkalaşmıştır; sözcüğün kökü ise yaş'tır; yani yeşil yaşarmak, yeşermek, onaya çıkmak anlamındadır. Yaşın bir diğer anlamı da genç demektir. Ağaç yaşken eğilir, atasözünden de anlaşılacağı gibi doğanın canlanması, ağaçların ve otlann bitmesi yeşermesiyle (bir bakıma yeniden dirilişle) ilgili bir sözcüktür.^w

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Yeşil**
- Birazdan da göreceğimiz gibi doğanın yeşermesi ve yeşil renk bazen altın rengiyle ilişkili kılınmış ya da doğanın yaz ve sonbaharda daha çok sarı renkte olması ekinlenn ve bazı ağaç yapraklarının sararması gibi konular dolayısıyla sarıyla ilişkilendirilmiştir- tir; örneğin Aliun Yış (Altın Orman), "altın yapraklı Bay Kayın" gibi ifadelerde olduğu gibi.
- Yeşil, Olgen'in oğullarından birinin adıdır: Yaşıl Kan. Bu heralde doğanın yeşillenmesi olayıyla ilişkilendirilmiş bir ilahtır. Bu kanıda olan R. Genç, bazı ağaçların neden sürekli yeşil kaldıklarına işaret eden bir miti bize aktarıyor:
- Ülgen, insan vücudunu yarattıktan sonra Kuday'ın

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Yeşil**
- Kuzgun semaya uçar. Cam alıp dönerken yerde bir leş görür. Dayanamayarak leşi yemek için ağzını açar. Gagasındaki can, çam ormanına düşerek dağılır. Bundan dolayıdır ki çam, ardıç gibi ağaçlar kış ve yaz yeşilliklerini muhafaza ederler. ^w
- Diğer ana renkler gibi yeşil de zaman zaman hükümdarlık ve hâkimiyetle ilgili
- bir renk olmuştur; örneğin Çinli rahip Hüan Tsang Batı Göktürk kağanının yeşil satenden bir kaftan giydiğini belirtmektedir. Hâkimiyet ve hükümdarlık simgeciliğinden dolayı, yeşil Türk ordularında sancak rengi de olmuştur; örneğin Göktürk bayrağının zemininin mavi üzerindeki kurt başının yeşil olduğu,

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Yeşil**
- Bu arada 1992de kabul edilen Bağımsız Türkmenistan Cumhuriyeti'nin de bayrağının zemini yeşildir.
- Özellikle İslamiyetten sonra Peygamberin sancaklarından birisinin renginin yeşil olması, Tarikat ehli insanların (erenlerin) çoğunlukla sank ve cübbelerinde yeşilin tercih edilmesi yine bu rengin Türklerde her devirde önemini sürdürdüğünü bize gösteriyor. Bu konuyla ilgili olarak belirtildiğine göre Peygamberin ehl-i beytinin ve oğullarının simgeleri yeşil idi. Bu yüzden peygamberin evladı sayılan sey-yidlerin alameti de yeşildi.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Yeşil**
- Türklerde görülen yeşil renkle ilgili anlamlar genel dünya simgeçiliğindeki anlamlarına uygundur. Bu bakımdan ele alındığında gençliğe, umuda, yeniden doğuşa, cennete, koyu olduğu takdirde ölüme işaret edebilir. Ayrıca geçicilik ve kıskançlığı da ifade edebilir. Ayrıca âşıklar çifti olarak sunulan Venüs ve Merkür'ün rengi olup bundan dolayı ilkbahara, bitkilerin çoğalmasına, bolluk, başarı ve mutluluğa işaret eder.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Sarı**
- Çeşitli ülkelerin mitolojilerinde ve simgeciliğinde sarı renk genel olarak, güneşe ait bir simgedir (ışık ve altın sansı). Bu olumlu unsura bağlı olarak da, akıl, zihin, idrak, sezgi, iman gibi çeşitli kavramları ifade eder. Ancak eğer ışık ve altın sansı dışındaki koyu sarı söz konusuysa o zaman olumsuz anlamları ifade eder. Nitekim koyu sarı haset, hırs, tamah etmek, vefasızlık, hıyanet, imansızlık, ketumluk ve vefasızlık gibi anlamları gösterir. Sarı ya da sarı ve siyah bayrakta aynlığa (karantinaya) işaret eder.
- Dünya şemasında Türklere sarı renk merkezin rengi olarak (yağız ya da kara renk yanında) kabul edilmiştir. Toprağın, yani yaşanan ülkenin rengidir. Bu nedenle yer

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Sarı**
- Yukarıda yeşil renkle ilgili olarak bahsettiğimiz gibi, altın rengi bu renkle ilişkilidir. Dolayısıyla Altın Yiş (Altın Orman) ya da 'altın yapraklı kayın ağacı' tasavvurlarında*³ olduğu gibi bir taraftan orman ve ağaç kültleriyle de bağlantılıdır. Aslında bu renk öte yandan beyaz ya da kırmızıyla da ilişkilidir. Bu da daha çok ateş, güneş, ışık kültleriyle ilgilidir.
- Hükümdarlık ve hakimiyet simgeçiliğinde bu rengin önemli olması daha çok Çin mitolojisinden kaynaklanır. Sarı, Çin'de MS VI. yüzyılda imparatorluk rengi olarak kabul edilmişti. Bundan dolayı sıradan kişilerin sarı renkli giysiler giymeleri yasaklanmıştı; dinsel anlamda egemen kişiler olan din adamları da sarı elbiseler giymek zorunda kalmıştı.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Sarı**
- Öte yandan San Türklerde olduğu gibi Çinlilerde de merkez kavramıyla ilgiliydi. Eberhard'a göre bu muhtemelen Göbi Çölü'nden gelen lösle örtülen Kuzey Çin toprağının renginin sarı olmasıyla ilişkiliydi. Merkez ve hükümdar simgeciliğine bağlı olarak san aynı zamanda ün ve ilerlemenin de simgesiydi. Bu nedenle san ejderha iyiye işaretti.
- Hakimiyet simgeciliği için geçerli olan pek çok şeyde olduğu gibi sarı renk dinsel nitelikli kişiler için de dinsel anlamda güçlülüğü ve hakimiyeti ifade eder. Buna en güzel örnek Anadolu alp-erenlerinden olan XIII. yüzyıla ait bir Türk kahramanına Sarı Saltuk denilmesidir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- **Sarı**
- Bununla birlikte daha ziyade yer unsurlanna bağlı olarak sarı renk daha çok ateşin, albastının, hastalığın rengi olmuştur. “Betin benzin sarardı” sözü buradan ileri gelir. Aslında sarı renk Türklerde daha çok olumsuz anlamlarıyla ön plana çıkmıştır. Çin’deki tam aksine bu renk kötülüğün ve felaketlerin habercisi sayılmıştır.
- Türk mitolojisi ve kültürüyle ilgili metinlerde bu renkler bazen ikili olarak, bazen bunların karışımı renkleri şeklinde, bazen de farklı tonlarıyla birlikte anılırlar. Şaman davullarında da görülen gökkuşağı tasavvurunda olduğu gibi zaman zaman da tamamen karışık olarak düşünülürler.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Renkler**
- Sarı
- Çeşitli ülkelerin mitolojilerinde ve simgeçiliğinde sarı renk genel olarak, güneşe ait bir simgedir (ışık ve altın sansı). Bu olumlu unsura bağı olarak da, akıl, zihin, idrak, sezgi, iman gibi çeşitli kavramları ifade eder. Ancak eğer ışık ve altın sansı dışındaki koyu sarı söz konusuysa o zaman olumsuz anlamları ifade eder. Nitekim koyu sarı haset, hırs, tamah etmek, vefasızlık, hıyanet, imansızlık, ketumluk ve vefasızlık gibi anlamları gösterir. Sarı ya da sarı ve siyah bayrakta aynlığa (karantinaya) işaret eder.
- Dünya şemasında Türklere sarı renk merkezin rengi olarak (yağız ya da kara renk yanında) kabul edilmiştir. Toprağın, yani yaşanan ülkenin rengidir. Bu neden-

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- Üç
- Tasavvufi ruhun üç derece olarak sınıflandırılması (kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh). Bu sayı aynı zamanda Şiilikteki üçlemeye (Allah, Muhammed, Ali) işaret eder. Kimi Alevî topluluklarda güneş Muhammed, ay Ali ve Zühre (Çoban, Çolpan) Fatma olarak görülür.
- Bektaşilikte de erişilmesi gereken üç merteye vardı. Bu tevhidin üç kademesi olarak görülüyordu. Birinci merteye *telkin*, ikinci merteye *libas* üçüncü merteye *aha-diyet* idi.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- Üç
- Mevlevilikte derviş adayı önce çile çeker. Mutfakta post üzerinde üç gün bekler ve düşünerek devam edip etmemeye karar verir. Eğer yine derviş olma kararı değişmemişse üç gün sonra kendisine yakasız kolsuz ve etekli bir giysi olan tennure giydirilir, beline elif harfini çağrıştıran ince uzun bir kuşak (elif-i nemed) bağlanır, tennurenin üstüne kollu ve kısa hırka (destegül) başına da sikke giydirilir. Bundan sonra üç yıla yakın bir süre (binbir gün) çeşitli hizmetleri görür.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Dört**
- Cennetteki dört ırmak kavramına işaretler. Aynı zamanda İslamiyete göre dört yasal eş, ilk dört halife, dört ana mezhep, Allah'a ulaşmanın dört yolunu (şeriat, tarikat, hakikat ve marifet) ifade eder.
- Ahilik teşkilatında bu teşkilata mensup bireyler dört temel esasa göre davranmak (güçlüyken affetme, kızginken yumuşak davranabilme, düşmanına da iyilik yapabilme, muhtaçken bile sahip olduğunu başkalarıyla paylaşma) durumundaydılar.
- İran'da yapılmış muhtemelen bir Türk halısı olan ve cennetteki dört nehri gösteren bahçe halılarından bir örnek, aslında İslam öncesi devirlerin dört anayön kavramıyla ilişkili olan dört ırmak düşüncesinin İslam dönemi Türk sanatında da yer aldığını gösteriyor.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Dört**
- Toprak, hava, su, ateşten ibaret dört unsur (*anasın erbaa*) divan edebiyatında sevgili ve âşığın birtakım özelliklerine ve dünya ya da evrene atıfta bulunur.
- Bektaşilerin kullandığı dört kapı selamı denilen bir selam şekli vardı. Bu selam şeriat, tarikat, marifet ve hakikat erenlerine selam vermek şeklindeydi.
- Bektaşi giyiminde kuşağı dört köşe oluşturacak şekilde bağlama geleneği vardır. Bu dört kitaba, dört büyük meleş ve dört unsura işaret eder. Ayrıca yine Bektaşilikte bilgi ve olgunluğa erişen insanlara kutup denilmesi de bu konuyla hatta daha sonra ele alacağımız 5, 7 ve ayrıca 300 sayısı ile ilgilidir. İslam öncesi Türk kozmolojisine uygun bir şekilde evrenin insanlar tarafından temsil edilen bu kutupların çevresinde

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Dört**
- Araştırmacıların aktardığına göre onun bir yanında saç imam, diğer yanında sol imam yer alır. Daha sonra evrenin dört yanını yönelen (İslam öncesindeki dört anayön kavramına işaret edilmiş oluyor. Ayrıca Budizmde bu dört yönün tanrıları da olduğu hatırlanabilir) dört direk (kutup) gelir. Bunlan diğerleriyle birlikte beyler adını alan abdallar, abdalları yediler ve üçyüzler izler.
- Osmanlı devrinde “dört kitap hakkı için” diye yemin yerine kullanılan bir ifade vardı. Ayrıca “dört üstüne” ya da “dört üstü dört” şeklinde kullanılan tabirler mükemmellik ve eksiksiz olma yerine kullanılırdı. Bunun tersine “dört yanı deniz kesilmek” ise zorluğa, ümitsizliğe düşmek demektir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Beş**
- Fatma'nın eli. Bu el aynı zamanda Muhammed, Fatma, Ali ve Haşan ile Hüseyin'i ifade eder. Bu el işaretinin nazan ve genel anlamda kötülüğü engellediği düşünülür. Fatma'nın eli ile ilgili tasvirler sanat tarihimizde görülebilmektedir.
- Altı kollu yıldız olan Mührü Süleyman gibi tılsım mahiyetinde kullanılan ve beşli yıldız ya da beş kollu yıldız denilen ve süsleme sanatımızda görülen bir simge vardır. Kaidesi olmayan üç üçgenin birbirine geçmesinden ibaret bu şekil araştırmacıların düşüncelerine göre mistik içeriği olan 3 ve 5 sayılarıyla, üçgenin göz şeklini oluşturmasıyla ve yine nazara karşı kullanılan el (pençe) ile ilişkilidir.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Altı**
- Allah'ın dünyayı altı günde yaratışına işaret eder. Kuran'ın A'râf Suresinin 54. ayetiyle Yunus Suresinin 3. ayetinde Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yarattığı ifade edilir. •
- Altı kollu bir yıldız olan Mührü Süleyman, Türk sanatı ve mimarisinde en çok tasvirine rastlanılan kötülükten ve nazardan korunma amaçlı simgelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Yedi**
- Yedi sayısı Islami inanışlarda yaygın olarak karşımıza çıkar. Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Bakara Suresi 29. ve Mü'minûn Suresi 17. ayette Allah'ın göğü yedi kat yarattığı belirtilir. Hac'da Kâbe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez Şeytan taşlanır. Tasavvufta bedenin ruhsal güçlerin toplandığı yedi noktasından söz edilir. Ayrıca dünyayı çevreleyen dokuz felekten yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Tasavvufta yedi çeşit nefsten söz edilmiştir. Kuzey yarı küredeki Süreyya (Ülker ya da Pervin) yıldız kümesi yedi yıldızdan meydana gelmiştir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Yedi**
- Yedi sayısı en çok cehennem konusuyla ilgili olarak geçer. Kuran'da el-Hicr Suresinin 44. ayetinde cehennemin muhtemel yedi kapısı olduğu beyan edilir. Öte yandan Kuran'ın yetmişyedi ayetinde cehennem konusunun yer alması da yedinin katları olan bir sayı olması bakımından ilginçtir.
- Yedi Uyurlar ya da Ashâb-ı Kehf (mağara arkadaşları) kıssası Kehf Suresinde (926. ayetler) anlatılmaktadır (bkz. Resim 39).
- Yedi sayısı Peygamberin miraç hadisesiyle ilgili olarak da karşımıza çıkar. Minyatürlerde Peygamberin Burak üzerinde, Tann katı sayılan arşın yer aldığı yedinci göğe çıktığını görüyoruz. Cennetin kapısından Rıdvan vasıtasıyla girdikten sonra, arkasındaki çok sayıda

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Yedi**
- Yedi sayısına Bektaşi giyiminde de simgesel ifade amacıyla kullanılmış olarak rastlarız. Kemer eski zamanlarda birtakım erdemleri ifade etmek üzere yedi kere bağlanırmış. Öte yandan Bektaşi tacının yedi dilimli olanına güneşe izafeten (belki Tann'yı ve bazı yerlerde Ali'yi kastederek) şemsi taş denilir. Üte yandan Kadiri ta- rikatinin Eşrefi koluna mensup olanların giydikleri taşlar da yedi dilimliydi. Bu tacın (başlığın) yedi terki yedi göze işarettir. Bu tacın üzerine onsekizbin âleme ifade eden ya da besmeledeki *b* harfleri sayısına göre konulan onsekiz ya da ondokuz köşeli mühür, yedi ismi (*esmâ-i seba*) simgeleyen yedi renk ibrişimle işlenir.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Sekiz**
- Geleneksel İslam inancına göre, yedi cehenneme karşılık sekiz cennet vardır. Bir kısmı minyatürlü heşt *bchişt* (sekiz cennet) isimli kitaplar da burdan ortaya çıkmıştır. Türk ve İslam bahçe düzenlemelerinde bahçelerin dört ya da sekiz katlı ya da bölümlü olması da cennet kavramına atıfta bulunur.
- Bazı İslami inanışlara göre arşı sekiz melek taşır. Şii inanışına göre bu sekiz melek, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed, Ali, Haşan ve Hüseyin'den ibarettir.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Dokuz**
- Dokuzun İslami dönemdeki varlığı daha çok İslam öncesi Türk mitleri ve inanışlarındaki dokuzun öneminden kaynaklanır.
- Tasavvufta da dokuz gök inancı vardır. Ayrıca Allah'ın kudret ve azametinin tecellisine kinaye olarak Allah'ın dokuzuncu kat gökte olduğu düşünülen tahtına arş denirdi.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **On**
- Cennet müjdelenmiş on kişiye, Aşere-i Mübeşşere'ye işaret eder. Bunlar Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman bin Avf, Ebû Ubeyde bin Cerrah (veya Abdullah bin Mes'ûd), Talha bin Ubeydullah, Zûbeyr bin Awam, Saad bin Ebû Vakkas, Saad (veya Saîd) bin Zeyd'dir.
- Öte yandan bu sayı Hüseyin'in Kербela'da katledildiği H. 10 Muharrem 61 tarihine ve bundan duyulan yasa işaret eder.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Oniki**
- Özellikle Oniki İmam ya da derki zamanlarda yeniden ortaya çıkacak ve insanlara yardım edecek olan onikinci imamı ifade eder. Bu nedenle Bektaşîlikte de oniki simgeciliği yer bulmuştur. Alevilikte de oniki imam düşüncesine bağlı olarak önemli yer tutar. Anadolu'da Kerbelâ şehitleri anısına oniki gün oruç tutulması bu düşünceye bağlıdır.
- Bektaşî giyiminde de oniki sayısına verilen önemin ipuçları vardır. Eteği belden biraz aşağıda kolsuz bir yelek olan haydariyenin üst tarafına kutsal yerleri ziyaret esnasında takılan necef ya da Yemeniaşından yapılan küçük yuvarlaklar olan habbeler çoğu kere oniki tanedir. Ayrıca teslim taşı denilen ve boyna takılan iaşlann hilal şeklinde oniki çukurluğu bulunması oniki imamı temsil eder.
- Bektaşî başlığındaki oniki dilim de yine oniki imama

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Ondört**
- Alevi inanişına göre Muhammed ve kızı Falıma ile Ali'nin soyundan gelen, başta Haşan ve Hüseyin olmak üzere bir grup kişi, ondört masum olarak kabul edilir.
- **Onyedi**
- Özellikle Şiilikte önemli yer tutar. Ali bin Ebû Talib'in onyedi yoldaşı vardı ve günün üç ayn bölümünde onyediler defa dua ederdi. Onyedi Türk loncasının koruyucu evliyalari da onyediydi. Ali'nin kendisinin kemer kuşattığı ve "onyedi kemer- best" diye geçen onyedi dostu olduğu belirtilir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Onsekiz**
- Mesnevi'nin giriş bölümü onsekiz mısradır. Mevlevi dervişi olmak isteyen herkes onsekiz gün tekkede hizmet ettikten sonra mutfakta onsekiz çeşit hizmeti öğrenir. Hazırlık süresini tamamladıktan sonra aday onsekiz kollu bir şamdanla bir hücreye götürülür. Burada onsekiz gün çile çeker tefekküre dalar. Mevlevi dergâhını ziyaret edenlerin yanında onsekiz hediye getirmeleri bir gelenek halini almıştı. Besmelede onsekiz sessiz harf bulunmasından onsekiz bin âlem olduğu inancı türemiştir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Ondokuz**
- Allah'ın en önemli isimlerinden olan Vahid, yani Bir'in sayısal değeri 19'dur, yani Allah'ı ifade eder. Bu nedenle yılı ondokuz günlük ondokuz aya bölen Bahailerin kutsal sayısıdır.
- **Yirmisekiz**
- Kuran'm yazıldığı alfabenin harf sayısına işaret eder.

TÜRK MITOLOJISİNDE RENKLER VE SAYILAR

- **Kırk**
- İslam öncesi Türk geleneklerinde de çok yer tutan bu sayı Muhammed'in kırk yaşında Allah'tan ilk vahyini alması, Allah'ın Âdem'in çamurunu kırk gün yoğurduğuna inanılması, Mehdi'nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğini ifade eder. Muhammed'in isminin başladığı ilk harf olan *mim* harfinin sayısal değeri kırktır.
- Doğum ve çocukla ilgili birtakım geleneklerin uygulanmasında, bu kırk günlük süre önemli sayılmıştır. Türk-İslam edebiyatının pek çok eserinde kırk sayısının simgeselliğine dayanılır.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Altmışaltı**
- Allah isminin sayısal karşılığı altmışaltıdır. Sayısal değeri altı olan vav harfinin yan yana kullanılışı altmışaltıyı ifade eder.
- **Yetmiş**
- Âdemi'in dünyanın bütün dillerini ifade için yetmiş dil bildiği ileri sürülür. Muhammed'in miraca çıkarken Kuran'ı yetmiş defa ezbere okuduğu söylenir. Yine Peygamberin Allah'tan günde yetmiş kez af dilediği ifade edilir.

TURK MITOLOJISINDE RENKLER VE SAYILAR

- **Seksen**

- Bazı Islami kaynaklara göre Âdem yaratılırken seksen yıl çamur halinde kalmıştır ve ondan sonra Allah tarafından kendisine biçim verilmiştir.

- **Doksandokuz**

- Esmâ-i hüsna denilen Allah'ın en güzel isimlerini ifade eder. Aslında Kuran'da ve hadislerde geçen daha başka isimler olmakla birlikte terim olarak genellikle doksandokuz isim kabul edilir.

- **Yüz Yirmi**

- Bazı Islami kaynaklara göre Allah Âdem'e biçim verdikten sonra onu yüz yirmi yıl ruhsuz bırakmış ve bu süre sonucunda kendisine ruh verilmiştir.

Kaynakça

- Çoruhlu, Y. (1999). *Türk mitolojisinin ABC'si*. Kabalıcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları* (Vol. 10). Kabalıcı Yayınevi.
- Türk Mitolojisi Ders Notları. (2019). TÜBA.